

Betapasztott szájjal

Szűk Balázs beszélgetése Wittner Máriával

Wittner Mária (1937. június 9.–) gépíronő, segédmunkás, varrónő, takarítónő, rokkantnyugdíjas, költő, édesanya, '56-os forradalmár és szabadságharcos, halálraítélt, börtönviselt és országgyűlési képviselő. Akiben „nagyasszonyként” hisznek. Aki nemrégiben sajátos performance-szal tiltakozott a parlamentben: beraasztotta a száját. Aki fellépett a Kárpátia koncertjén *A neveket akarok hallani* című számban. Az ő csendje mindenkinél beszédesebb! 2007/2008-ban portréesszé film készült róla *Hóhé, vigyázz!* címmel Matúz Gábor és Siklósi Beatrix rendezésében. Számtalan más filmben idézték (Sólyom László: *Én mindig szerettem a fényt*, 1992, MTV; Ordódy György: *Mindent a hazáért (Corvin köz I–II–III)*, 1992; Magyar József: *A mi forradalmunk*, 1995; Góczán Flórián: *Oly távol, messze van hazám*, 2000; Székely Ferenc–Nyáry Gábor: *A POFOSZ '56-ról*; Colin K. Gray–Megan Raney: *A szabadság vihara*, 2006; Murányi László: *„...ilyen nagy dolog a szabadság?...”*, 2006; Jeleczki István: *„Népek Krisztusa, Magyarország”*, 1–4. 2004–2007; Kovács Klaudia: *A lyukas zászló*, 2007; Kázmér Kálmán: *„A remény hullámhosszán”* (A Magyar Rádió ostroma 1956), 2010; Gábor Péter–Balogh Zsolt: *Az én forradalmam*, 2011; *Mindenki szerette a fényt; Anno/ Mesél a filmhíradó*, 2011. október 23.; Puszt Tibor: *Bedobozolt kacatok*, 2010–11.; Szakonyi Noémi Veronika–Vincze Máté Arthur: *Éltreítéltek*, 2015), de ez az első, melynek ő a nyughatatlan főszereplője.

– *Az ön sorsa leginkább az ókori görög tragédiák hősnőjéhez hasonlatos. Németh László nyugodtan mintázhatta volna magáról az igazul büntető Elektra vagy a fájdalmas anya, Medeia képét. Árvaság és a kármelita nővérek anyai óvása; élethalál harc és disszidálás; halálos ítélet és idegösszeroppanásokat hozó kegyelem; 13 év börtön és elvett fiúgyermek; segédmunka és zászlóvarrás. Miképp viselhető el mindez? Erre csak egy nő képes?!*

Wittner Mária: – Amíg nem mondhattam ki, amit láttam nap mint nap, csak betegre rágtam magam; addig nekem eszméletlen sok idegösszeroppanásom volt. A legutolsó annyira súlyos volt, hogy mentővel vittek be az ORFI-ba teljes idegösszeomlással és idegyulladással a csípőmben. A bal Achillesem azóta is el van halva. Akkor már kivették a gerincemből a két aknaszilánkot, amelyeket a november 4-ei harcokban szereztem. Ott benn egy pszichológus járt hozzám. Aztán minden nap jött, és beszélgettünk. És egyszer azt mondja nekem: „Nagyon sok mindenről beszélgettünk, és érzem, hogy vannak olyan dolgok, amelyekről maga

nem akar beszélni. Az orvosának csak annyit mondok el, amennyi ahhoz szükséges, hogy maga meggyógyuljon." Azt csak a „gangszterváltás” után tudtam meg, hogy Ottó ötször ugrott neki a pszichológiának, és nem vették föl „osztályidegen” léte miatt. Tényleg rendes ember volt: „Nézze, ezt a munkát, amit én csinállok, ezt el tudná végezni egy két elemi végzett parasztember is, ha van hozzá adottsága, de mit csináljak, ha ragaszkodnak a papírhoz?”

És elhatároztam, hogy beszélni fogok, és akkor kezdtem el beszélni. Nem bírom a bezártságot, nem bírom a kocsiban az övet a nyakam körül, nem bírom az ajtókat, és ezért a szanatóriumban mindig fönt voltam a teraszon. Akkor délután is fölmentem a teraszra, és bámultam a Dunát. És akkor írtam meg a *Kísért a múlt* című versemet. Másnap mondtam a doktor úrnak: „Írtam egy verset, de olyan érzésem van, hogy nem szabad hozzányúlni.” Elolvasta. „Nagyon szép. Ehhez tényleg nem szabad hozzányúlni.”

– *Ön három helyen is harcolt '56-ban: Corvin köz, Tűzoltó utca és a Vajdahunyad utca. Mik voltak a különbségek és azonosságok ezekben a harcokban? Alakultak-e ki vezéregyéniségek?*

– Menet közben alakultak ki. Az egyik komoly vezéregyéniség **Iván-Kovács László** volt a Corvin közben. Aki a Corvin közt mint stratégiai helyet megtalálta, annak katonának kellett lennie. Lászlónak az édesapja katonatiszt volt, ő maga sportolt, és katonaviselt is volt. A családban úgy hívták, hogy „babhuszár”, mert állandóan tarka és fehér babbal lejátszotta a harcokat, főként a híres római csatákat. Azok az írások, levelek, amelyeket leírtak vele a nyomozatin, bizonyították, hogy ő a szó szoros értelmében bedugta a fejét a hurokba. Szóval annyira vállalta ő önmagát! Később a **Pongrácz** lett itt a parancsnok, de én ekkor már a Vajdahunyad utcában voltam. Ottani parancsnokunk, **Jánoki Attila** volt, s ott volt a bátyja is, Laci. Édesapjuk annak idején vezérkari tiszt volt. Attila Svájcba disszidált, hazajött. Később Kanadába került. Tizenegy évet ültem már, amikor a parancsnok által kikértek, hogy beszélhessenek velem. Jogerős elítéltet csak a börtönparancsnok engedélyével lehetett meghallgatni. Kihívtak, két „nyominger” volt a főutcáról. Kérdezték, hogy mit tudok Jánoki Attiláról. „Na, ugyan mit tudnék? Itt ülök 11 éve. Maguk többet tudnak róla, mint én.”

Egy dolog biztos, akkor döböntem rá, hogy Attila nem véletlen ment Kanadába.

– *Kik kerültek kor és gondolkodás szerint a fegyveres felkelők közé? Számított-e a származás?*

– Munkások is voltak meg értelmiségiek is. Nagyon sok kölyök. Alig éltek még. **Csita** az apjával volt a Corvin közben. Mi nem tudtuk egymás nevét igazán, nem is érdeklődtünk. Talán ez volt a legjobb. Kilencvenben megkérdeztem : „Gyerekek, ki tud valamit a Csitáról?”

S akkor mondták, hogy ott fekszik a 19-es sor végén az apjával együtt. És akkor megnéztem: **Szente István, Szente Károly**. Rádöbbsentem arra, hogy 58 karácsonyan őket akasztották: apát és fiút. És mondtam is a **Katinak** (cellatárs), hogy micsoda sátáni dolog, hogy a szeretet ünnepére oda teszik az özvegynek a fa alá a fiának és az apjának a fejét. Pár éve derült ki, hogy Csitának az anyukáját, öt gyerekkel, kiüldözték Csepelről. Embertelen rendszer volt!

– *Mik voltak ön ellen a vádpontok?*

– A népköztársaság megdöntésére irányuló fegyveres felkelés; többrendbeli meg nem állapítható gyilkosság; többrendbeli meg nem állapítható gyilkossági kísérlet; bünszövetkezetben elkövetett fegyveres rablás; disszidálás.

Idióta voltam: disszidáltam és vissza is jöttem, mert Kádár büntetlenséget ígért. Kati vőlegényét is visszacsalták, aztán könnyörtelenül kivégezték. Akkor még az ember naiv volt: hogy egy kormányfő hazudjon?!

– *A vádpontokat mivel bizonyították? Fotókkal is?*

– Az is egy dokumentáció volt. Volt nálunk egy srác, a **Jura**, aki akkor jött vissza a Szovjetunióból, és perfekt beszélt oroszul, ott volt a csapatunkban. Én a Jurától tudtam azt, hogy az oroszok Pestről Budára, Budáról meg Pestre lőtték egymást, mert azt hitték a Dunára, hogy az a Szezi-csatorna. Mivel ágyúval lőttek, volt ott halott bőven. De azokat a halottakat is ránk testálták. Itt bizonyíték nem volt, bizonyítási eljárás meg minek, hiszen a **Tóth Jóska**, amikor lezárták a vádat, illetve a tanúkihallgatást, a Tucsek (vérbíró) azt mondta, hogy a tanúkihallgatásnak vége. Megmondta, hogy holnap kiket vigyenek az elmeszakértőhöz, az elég normálisakat pedig az akasztófára. Utána rá vádbeszéd és ítélethirdetés. Na, most a Tóth Jóska felállt a teremben, és mondja: kéri a bíróságot, hogy hallgassa ki a tanút, ugyanis ők 30-án éjjel jöttek fel Monorról élelmiszerszállító kocsival, és fent maradtak. Rajta is vannak a csoportképen. Viszont a Köztársaság téri harcral vádolták őket, amely viszont nappal volt. Akkor a Tucsek azt mondta: már semmiféle tanút nem hallgatnak ki, le van zárva. Erre a Tóth Jóska mondja: „Nem igazságos a Népbíróság!” A Tucsek: „Hogy meri ön a Népbíróságot rágalmazni?!” Aztán már két másodperc, és a bírói pulpitus tetején, Tóth Jóska fönt termett az asztalon. És behúzott a Tucseknak, és szétvert az ülnökök között. Tucsek másnap kék monoklival jött be, de abban a pillanatban felhördült a tárgyalóterem. A Tóth Jóskát egy idő után két lábbilincsbe rakták, majd leültettek bennünket az első sorba, és akkor a Tucsek mondta: „Addig a vádlottak itt ülnek, míg az ügyészégi folyosót kiürítik.” És mi fél órát ültünk ott, hogy ürítsék a folyosót, nehogy tanúja legyen a dolgoknak. Aztán fölvittek bennünket, és akkor „telefonáltak” a srácok a radiátoron, hogy nyugodjatok meg, előlről kell kezdeni a tárgyalást, mert az incidens befolyással lehet az ítéletre. Tehát másik bíró fogja tárgyalni. Másnap lementünk. Na, ki van ott? A Tucsek. Mondja, hogy az első sort hagyják szabadon, és

a második sorba kezdték ültetni a vádlottakat, hogy ne forduljon elő, ami tegnap történt. Utána ki is végezték Tóth Jóskát. Soha nem láthatta meg a fiát, aki akkor született meg, amikor bekerült a börtönbe.

– *Versei, úgy érzem, összefoglalói ennek a női sorsnak, női reménynek, ahogy ön a világ megmentését látja. Vádiratok is, krónikák is. Az öngyógyítás dokumentumai. Mennyi vers készült a fogság ideje alatt és mennyi utána?*

– A fogság időszaka alatt két vers készült. Én nem szoktam úgy leülni, hogy most írok verset, hanem engem, ha valami megráz, akkor érzem, hogy ebből valami lesz, de hogy mi, azt nem tudom. A forradalom 49. évfordulóján japán ismerőseimmel elmentem a Vajdahunyad u. 41-be. Már ki volt lakoltatva, az ablakok betéglázva. A halál lehelete áradt belőle, az enyészete. 89-ben is láttam ezeket a házakat: csupa sebhellyel. Eltelt 33 év, és mintha a házakat is büntették volna, egyszerűen nem is javították ki. Jött is egy tag, és azt hitte, be akarunk költözni hajléktalanként. Akkor mondtam, ne ijedjen meg, mi utoljára akarjuk látni. Később az egyik barátom telefonált: gyere, most dózerolják. De ezt már nem akartam látni. Egy hét múlva megért bennem ez a vers: *A halálraitélt ház.*

Petrás Janiék (Kárpátia) megzenésítették a *Bánatvirágot*. Az is úgy lett, hogy kimentem a temetőbe július 18-án, két nappal a Nagy Imre-megemlékezés után. Ugyanis én nem megyek a kormányhoz egyáltalán, én majd elmegyek akkor, amikor úgy érzem, hogy mennem kell. És a temető csupa virágzásban volt. Végig megyek ilyenkor a síroknál, aztán végül a **Krassó Gyurihoz**. Valahogy olyan borzasztó szomorúság üli meg az ember lelkét!

Az *Anyám* című vers egy látogatás után a börtönben született. Már lekapcsolták a villanyt, nem tudtam aludni. Sötétben, leporellós WC-papírra, ahogy eszembe jutott, írtam a sorokat. És akkor másnap rátettem az ékezeteket. *A Beszélő* pedig akkor, amikor a fiamat behozták a beszélőre. Egyébként a **Nagy Imre**-temetés után írtam sok verset, talán négyet, ötöt, pl. az *Egy beteg imáj*-t. Amikor én nem tudtam menni, és én azt mondtam, hogy menni kell.

A nép nevében-t 1989. október 23-án mondtam el a parlament előtt. Ez eperszedés közben jutott eszembe, s töprengtem a bíró dumáján, hogy a „nép nevében” ítélték el bennünket. És ha végigpörgeti az ember, akkor rájön, hogy kiket ítélték el a nép nevében? A népnek a fiait!

Egyébként én nem ez akartam lenni, aki voltam, s aki most vagyok. Nekem minden álmom az volt, hogy festő legyek. Képzőművészeti gimnáziumba jártam. Nagyon szerettem rajzolni.

A börtönben is titkon. Még ma is gyűjtöm a festékeket. Van vásznam is.

– *Mi történt itt a rendszerváltás óta? Történt itt egyáltalán valami? Vagy csak áll az idő?*

– Amikor 2001-ben a parlamentben elhangzott tőlem az az ominózus vádirat,

akkor este néztem a tv-t, s ugye, mint a pók a falon, futkároztak a vörösök. „Hogy mennyi gyűlölet van bennem!” – mondták. Aznap reggel a bazilika előtt mentem el, s arra kértem a Jóistent és társaimat, hogy most legyetek velem, és segítsetek, hogy higgadtan tudjam elmondani. Mert ez nem higgadt szöveg. És amikor kikértem a kópiát, én nem láttam semmilyen gyűlöletet az arcomon. De ők fröcsögő indulatnak tartották, mert én konokul soroltam az igazat.

Nem olyan régen történt a parlamentben, amikor az egyik képviselő képébe hazudtak hosszú perceken keresztül, őt elkapta a gépszíj, és azt mondta: „Lógni fogsz!”. Nem akart rosszat, nagyon tisztességes embernek ismertem. Hát azt a főlháborodást, ami a túloldalon fogadta, engem úgy megdöbbenett, hogy azok zúgolódnak a lehangosabban, akik megteremtették a 301-es parcellát. Én nagyon nagy hibának tartom az ő eltávolítását!

És én akkor azon kezdtem töprengni, hogyan kellene szolidaritást vállalni mellette. Aztán eszembe jutott, hogy jövő héten leragasztott szájjal megyek az ülésterembe. Nem szólok semmit. Leragasztom a szám leukoplaszttal, és bevonulok. Mondom a **Répási Robinak** délelőtt a frakcióülésen: „Én ma leragasztott szájjal megyek be a parlamentbe! Úgyse tudsz lebeszélni róla!” Azt mondja a Robi: „Marika, gondolja, hogy megértik?” „Hátha nem hülyék, akkor megértik!” – válaszoltam. Nekem ezzel kettős céloim volt: az egyik egy nyilvánvaló, szimbolikus üzenet; a másik hogy az újságírók rá fognak kérdezni, és akkor el tudom mondani a véleményem. Egyébként hiába megyek oda az újságíróhoz, úgyse fogja lehozni. De így lehozta, mert ez így érdekes momentum volt: tudtommal a parlamentbe még senki nem ment be leragasztott szájjal. Ha ezt nem teszem meg, akkor befelé rágtam volna magam, hogy nem állok ki egy ember mellett, akinek igaza volt, aki várja a segítséget a társaitól. Mert amikor nekem behazudnak a képembe, akkor én sem bírom elviselni. Ők meg azt nem, hogy a képükbe mondom az igazat.

– *Akivel sokat foglalkozik a média, előbb-utóbb leválik magáról. Beleszeret a szerepeibe. Az audiovizuális emlékezés alkotja meg az önportréját, amit lassan maga is elhisz. Azok a filmek, amelyekben ön szerepel valamilyen módon, azonosak önmagával?*

– Azonos magammal. Azonos az is, ami csak riport. Olyannyira, hogy a film előtt beszélgetek, sohasem maradok benn a vetítésen. Az ember nemcsak azt éli át újra meg újra, ami a vásznon van, hanem ami mögötte is, azt is. És az fáj. Ezért elég az ember lelkét tartani a következő harcra.

– *Nyílt színen sohase vett maszkot? Nemcsak a külső, látható takarásokra gondolkodok, hanem a nyilatkozatok vagy a retorika maszkjaira.*

– Nem szoktam magam maszkírozni, mint nő sem.

– *A Hóhérról, vigyázz! – úgy tűnik nekem –, egy nagy kollektív filmje, mert sok benne a közösségi tér, az előre meg nem határozható cselekvések, sok a történelmet figyelő ember. Jó értelemben propagandisztikus is. Közös álom volt ez?*

– Igazán nem volt közös akarat. Beáta régóta ismert, és egyszer mondta is: „Kellene egy jó filmet csinálni rólad.” „Ugyan már, annyi filmet csináltak rólam, hogy a vízcsapból is én folyok!” De nem bántam meg. Ugyanis ez tényleg jól sikerült. Én nagyon szeretem a filmben az erdélyi lány fohászát, amit énekel. Nagyon jó, hogy a Beáék a 2001-es '56-os rockopera ragyogó zenéjére vágta a filmet. Így a fiatalok is végigülik. Az egyik ankéton egy középiskolás megkérdezte tőlem, hogy ott leszek-e a magyar Szigeten? Mondtam: „Naná!”

– Önök, *hasonlatosan Kósa Ferenc Küldetés című filmjéhez, szinte járják az országot, bárhova lemennek, ahova hívják önöket. Végül is hány helyen mutatták be az alkotást?*

– Siófok, Keszthely, Budapesten több helyütt, tegnap Kaposvárott, Veszprém, Szombathely, Sopron, Győr, Hajós, Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, most másodszorra Debrecenben...

Ez a 117. hely. Mindennap vagyunk valahol a szó szoros értelmében. Balassagyarmaton egy teljes iskola volt ott, egy darab ülőhely nem volt. Én álltam, és szégyelltem magam. Mit mondhatnék nekik? De a gyerekek teljesen felháborodtak azon társaikon, akik a filmben semmit sem tudtak a forradalomról, s a jobbik esetben csak összetévesztették 1848-cal.

Nem olyan régen esett, hogy a XIX. kerületben egy ankéton panaszolta egy fiatal, hogy a pesti tanítóképző főiskolán 2005-ben ellenforradalmat tanítottak. És ő kijavította. A tanárnő lerontotta a jegyét.

– *Van még '56? Mi '56 üzenete ma e reményvesztett országban?*

– Ötvenhatban harsogta a rádió: „Hazudtunk éjjel, hazudtunk nappal, hazudtunk minden hullámhosszon!” Aztán két hétig nem hazudott a sajtó! És mindent leírtak, ami számított.

November 4-e után, amikor Kádár „visszalovagolt” a testvéri tankokon, első dolga volt, hogy letiltta '56 sajtóját. Olyannyira letiltotta, hogy a Széchényi Könyvtár hírlaposai sem fértek hozzá. És a 80-as évek végén kapta meg az utasítást **Kocsi Anikó**, hogy nézze át '56 sajtóját!

Ugyanis ha nem titkosítják le és valakinek a kezébe kerül, akkor rádöbben, hogy amit az iskolában tanítanak neki, az hazugság. De megfordíthatom a dolgot, hogy azért titkosították, hogy azután az iskolában úgy tanítsák '56-ot, hogy randalírozó csöcselék, fegyveres horda, rablók és hasonlók vérengzése volt. Nekem minden munkahelyemen kértek erkölcsi bizonyítványt, és semmit se szégyelltem úgy, mint ezt. Szóval erkölcsileg kellett ezeket az embereket lehúzni a sárba. No, ez az, amit nehezen tudok megbocsátani nekik!

Ma óvatosak vagyunk mindennel, ami a múlt. Félünk. Ellenforradalomról vagy arról sem beszélünk. Ez az igaz tragédia: a vákum. A teljes amnézia!

Ötvenhat egyszer szól a hazaszeretetről, egyszer szól a még-erkölcsről, egyszer

szól a hitről. Az igazság kimondása gyógyít. A ki nem mondott gondolatoktól beteggé válik a lélek, onnantól pedig a test. Tudta, hogy az ÁVH modernnek készült épülete valamikor kisállatdaráló volt? Kanadában él még, akivel megtervezették. Egyébként ide jártak horgászni az emberek. Olyan kövér halak voltak ott, hogy nem igaz! Gondoskodtak az ÁVH-sok a csemegéről.

Lehet bármilyen jó dolgunk a világon, igazán itt van otthonunk. És miért kellene elhagyni nekem ezt a gyönyörű nyelvet? Azt mondom, hogy hazám, s a hazámon belül lakom valahol – van egy házám. Úgy el lehet játszani a magyar szavakkal. Ezt csináltuk a börtönben is: szerelem, szeretet, édesanya, édesapa. Így senki se mondja a világon. Mert szívből jön. Mint a zászlóhímezés, amiket nap mint nap varrok. S ha már nem leszek képviselő, akkor is meg tudok élni valamiből. Hímzem a zászlót, hogy bevarrjam az ország vérző sebeit...

